

Asia: VN/12734/2019

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi liittyen pakottamalla solmitun avioliiton kumoamiseen

Avioliiton kumoaminen

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä

Euroopan Neuvoston yleissopimus naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (nk. Istanbulin sopimus) toteaa artiklassaan 32, että pakottamalla solmitut avioliitot tulee voida mitätöidä, kumota tai purkaa aiheuttamatta uhreille kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa. Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvova GREVIO-komitea suositteli Suomelle maaraportissaan syksyllä 2019, että Suomen tulisi mahdollistaa pakkoavioliiton purkaminen myös muuten kuin avioeron kautta.

Ihmisoikeusliitto kannattaa tietyin varauksin luonnosta hallituksen esitykseksi, joka mahdollistaisi pakottamalla solmittujen avioliittojen purkamisen kumoamalla. Tällöin, kuten esitys toteaa, oikeusvaikutukset olisivat sanat kuin avioerossa ja avioliitossa syntyneet lapset säilyttäisivät statuksensa. Puolisoiden siviilisääty kuitenkin palautuisi siihen, mikä se oli ennen avioliittoa. Viimeksi mainitulla seikalla voi olla merkitystä joillekin sellaisille naisille, joiden yhteisöissä korostetaan sukupuolittuneita kunniakäsitteitä.

Esitysluonnokseen sisältyy Ihmisoikeusliiton näkemyksen mukaan myös puutteita sekä täsmennystä vaativia seikkoja.

Avioliittoon pakottaminen on monimutkainen ilmiö ja tilanteet hyvin monitahoisia. Näyttökynnyksen tulisi olla matala, sillä avioliittoon pakottamisen osoittaminen voi olla ongelmallista tai mahdotonta. Tämä pätee varsinkin niihin tapauksiin, joissa sukulaiset tai muu lähipiiri on ollut osallisena pakottamisessa. Näytön osoittamisen helpottamiseksi pakkoavioliiton määritelmää tulisikin täsmentää.

Luontevaa olisi tehdä tämä avioliittoon pakottamisen kriminalisoinnin yhteydessä. Koska ihmiskauppaa, törkeää ihmiskauppaa tai pakottamista koskevat rikoslain säännökset eivät sovellu kaikkiin pakkoavioliittotapauksiin, avioliittoon pakottaminen on Ihmisoikeusliiton näkemyksen mukaan kriminalisoitava omana rikosnimikkeenä. Tätä edellyttää myös Istanbulin sopimuksen artikla 37. Erilliskriminalisointia tulisikin ryhtyä kiireellisesti valmistelemaan.

Esityksen mukaan avioliiton kumoaminen säilyttäisi puolisoiden aviovarallisuuteen liittyvän taloudellisen suojan. Tämän vaikutuksia erilaisissa pakkoavioliittotilanteissa tulisi vielä pohtia. On tärkeää huomioida, että avioliittoon pakotettu osapuoli ei välttämättä aina ole puolisoista taloudellisesti heikommassa asemassa. On syytä myös huomioida, että joissakin tapauksissa avioliiton pääasiallisena tarkoituksena on voinut olla taloudellinen hyväksikäyttö. Lainsäädäntöä täsmennettäessä tuleekin Istanbulin sopimuksen artikla 32 mukaisesti varmistaa, ettei uhrille koidu pakkoavioliiton purkamisesta kohtuutonta taloudellista taakkaa myöskään edellä mainitussa tilanteessa. Jotta erilaisissa tilanteissa olevien uhrien oikeusturva toteutuisi, lakiin tulisi kirjata kumoamisen lisäksi myös mahdollisuus mitätöintiin.

Esitysluonnoksen mukaan kumoamista tulee hakea viiden vuoden sisällä pakkoavioliiton solmimisesta. Määräaika voi olla monissa tapauksissa liian lyhyt. Pakkoavioliiton osapuolet voivat olla hyvinkin nuoria avioliiton solmimishetkellä. Voi viedä vuosia, että uhri ylipäätään tulee tietoiseksi itseensä kohdistuneesta ihmisoikeusloukkauksesta. Istanbulin sopimus määrittelee avioliittoon pakottamisen jo itsessään väkivallan muodoksi. Lisäksi pakkoavioliitossa saattaa esiintyä niin henkistä, fyysistä, seksuaalista kuin taloudellistakin väkivaltaa sekä kunniakäsityksiin liittyvää yhteisöllistä painostusta. Nämä seikat voivat tehdä pakkoavioliitosta irtautumisen hyvin vaikeaksi. Avioliittoon pakotettu osapuoli ei myöskään välttämättä tunne Suomen oikeusjärjestelmää tai osaa hakea apua. Ihmisoikeusliitto katsoo, että uhrin oikeusturvan toteutumiseksi hakemuksen ajankohtaa ei tulisi joko rajoittaa lainkaan, tai määräajan tulisi olla huomattavasti pidempi kuin viisi vuotta.

Esitysluonnoksessa ehdotetaan, että kumoamista voi hakea vain avioliittoon pakotettu osapuoli. Edellä mainitut seikat (ikä, väkivalta ja yhteisöllinen painostus sekä tiedon puute) altistavat pakkoavioliiton uhrin kuitenkin erityisen haavoittuvaan asemaan. Tämän vuoksi tulisi harkita myös sitä, että oikeus kanteen nostamiseen pakkoavioliiton kumoamiseksi annettaisiin myös syyttäjälle.

Esitysluonnoksessa pidetään tärkeänä, että avioliittoon pakotettu saa riittävästi tietoa avioliiton purkamisen vaihtoehtoista ja voi tehdä päätöksen siitä, mitä menettelyä haluaa käyttää. Ihmisoikeusliitto katsoo, että on tärkeää kirjata esitykseen ne toimet, joilla varmistetaan uhrille riittävä oikeudellinen neuvonta. Neuvonnan tulee olla avioliittoon pakotetulle helposti saavutettavaa ja maksutonta.

Kuten esityksessä todetaan, pakkoavioliiton purkaminen saattaa altistaa uhrin hankalaan asemaan omassa yhteisössään. Pakotetusta avioliitosta irtautuminen voi olla monella tavalla ongelmallista.

Tulee myös muistaa, että vain osa pakkoavioliitoista on virallisesti solmittuja ja Suomessa tunnustettuja. Lainsäädännöllä on pakkoavioliitosta irtautumisen kokonaisuudessa varsin pieni rooli, eikä liene realistista löytää ratkaisua, joka olisi kaikkien (virallisessa) pakkoavioliitossa olevien kannalta ihanteellinen. Erillissäännös, jossa yllä esitetyt muutosehdotukset olisi huomioitu, lähtökohtaisesti kuitenkin vahvistaisi Suomessa elävien avioliittoon pakotettujen asemaa.

Ihmisoikeusliitto katsoo lisäksi, että erillissäännös itsessään on tärkeä viesti siitä, että avioliittoon pakottaminen on ihmisoikeusloukkaus, jota Suomen valtio ei hyväksy. Mahdollistamalla pakkoavioliiton purkamisen myös muuten kuin avioeron kautta valtio myös toteuttaa Istanbulin sopimuksen artikla 32 veloitteen.

Ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä

Lähtökohtaisesti Suomen ei tule tunnustaa ulkomailla solmittuja avioliittoja, joiden osapuoli tai osapuolet ovat olleet avioituessaan alaikäisiä.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus korostaa kuitenkin lapsen edun ensisijaisuutta kaikessa häntä koskevassa päätöksenteossa. Kohtuuttomien tilanteiden välttämiseksi tulee siksi olla mahdollisuus noudattaa tapauskohtaista harkintaa. Jos avioliitto on solmittu ulkomailla molempien puolisoitten vapaasta tahdosta kyseisen maan lakeja noudattaen, voidaan se tunnustaa osapuolten tultua täysi-ikäisiksi erityisistä syistä riippumatta siitä, onko kummallakaan puolisoilla ollut liityntää Suomeen. Nämä tunnustamisen mahdollistavat erityiset syyt tulisi kuitenkin punnita ja määritellä hyvin tarkkaan.

Jotta varmistuttaisiin siitä, ettei avioliiton solmimiseen ole liittynyt pakottamista, tulee tunnustamisen edellytyksenä olla molempien puolisoitten kuuleminen erikseen.

Muut huomiot

Onko teillä muuta lausuttavaa ehdotukseen liittyen?

-

Latvala Johanna
Ihmisoikeusliitto